

TAL

DATUM: 9 september 2026
TALARE: Anna Seim, vice riksbankchef
PLATS: Ekonomiska museet

Vad är pengar?*

Riksbanken är Sveriges centralbank och en myndighet under riksdagen. Vi ska bidra till en välfungerande samhällsekonomi genom att se till att inflationen – den allmänna prisökningstakten i ekonomin – är låg och stabil, att det finansiella systemet är stabilt och effektivt samt att det går att göra betalningar såväl i normala tider som i kriser och vid höjd beredskap. Vi är också den enda instansen som får ge ut kontanter i form av sedlar och mynt.

Varför har vi fått de här uppdragen? Varför är de viktiga för att samhället ska fungera? För att kunna svara på de frågorna måste man förstå vad pengar är, vilka funktioner de fyller, hur de skapas och Riksbankens roll i penningssystemet.

Frågan om pengars natur och egenskaper har blivit alltmer aktuell under det senaste decenniet. Traditionella pengar – kontanter – har i allt större utsträckning ersatts av digitala pengar och vi har även fått nya pengaliknande digitala tillgångar i form av så kallade kryptotillgångar.¹ Allt fler centralbanker har dessutom diskuterat att införa digitala centralbanksvalutor, som är ett slags digitala kontanter utgivna av centralbanken, som ska vara tillgängliga för alla. Riksbanken har tidigare utforskat en eventuell sådan e-krona och Europeiska centralbanken, ECB, arbetar med att ta fram en digital euro.²

* Jag vill särskilt tacka Karin Insulander och Ragnar Olofsson för utmärkt hjälp med att skriva talet och Aino Bunge, Carl Andreas Claussen, Thomas Jansson, Magnus Jonsson, Reimo Juks, David Kjellberg, Johan Linder, Elin Ritola, Henrik Lundvall, Björn Segendorf, Lena Strömberg, Daniel Sunesson, Gabriel Söderberg, David Vestin och Christina Wejshammar för värdefulla diskussioner och synpunkter. Jag vill även tacka Caroline Jungner för klarspråksgranskning, Elizabeth Nilsson för översättningen till engelska samt Emelie Nordeman, Rebecka Hallerby och Ingela Landström för hjälp med kommunikation och presentationsmaterial. Jag vill slutligen rikta ett varmt tack till Ekonomiska museet som arrangerade seminariet.

¹ En digital representation av ett värde eller en rättighet som kan överföras och lagras elektroniskt med hjälp av blockkedjeteknik. Centralbanker kallar i allmänhet kryptovalutor för kryptotillgångar eftersom de oftast inte uppfyller de grundläggande funktionerna för pengar.

² ECB, 2026, [Digital euro](https://www.ecb.europa.eu/euro/digital_euro/html/index.en.html), (hämtad 2026-09-08):
https://www.ecb.europa.eu/euro/digital_euro/html/index.en.html

I dag kommer jag med relativt breda penseldrag beskriva vad pengar är, vilka funktioner de fyller, hur de utvecklats genom historien och hur de skapas i en modern ekonomi. Men jag kommer också säga något om hur framtidens pengar kan tänkas se ut. Jag vill också berätta om vad vi på Riksbanken gör för att upprätthålla ett fungerande penningssystem i Sverige.

Pengars olika funktioner

Vad är då pengar? De bär på information om hos vem värde finns och hur mycket. Tänk exempelvis att en bagare säljer bröd och får betalt med pengar. Pengarna fungerar då som ett bevis på att bagaren har bidragit med något värdefullt till samhället och kan använda dem för att köpa andra varor och tjänster. Paradoxalt nog gör pengar det möjligt att "glömma" historien. När någon senare tar emot samma pengar behöver personen inte känna till att de ursprungligen kom från försäljningen av bröd eller andra tidigare transaktioner. Pengarna räcker som bevis på värde i sig.

En filosof skulle kanske betona att pengar är en samhällelig institution, en gemensamt överenskommen social konvention, som hanterar frågan om tillit mellan främlingar för de ska kunna interagera med varandra i det ekonomiska livet. En historiker skulle nog snarare lyfta fram att pengar kan ses som ett uttryck för maktutövning. Föreställ er en kung som finansierar en armé genom att betala löner till soldater med nypräglade mynt och samtidigt kräver att medborgarna ska betala sin skatt med dessa mynt. Eftersom alla måste betala skatt skapas en efterfrågan på just dessa mynt som gör det möjligt för soldaterna att köpa utrustning och mat med dem.³ Soldaterna kan använda mynten och andra accepterar dem eftersom de behöver dem för att kunna betala skatt. Att ge ut mynten och kräva in dem som skatt ger därmed kungen makt över ekonomin.

Jag tycker att det finns värdefulla insikter att hämta från alla dessa perspektiv på pengar. Vi ekonomer brukar prata om att pengar måste uppfylla tre grundläggande funktioner. De ska (i) fungera som en värdebevarare, (ii) utgöra betalningsmedel och (iii) fungera som en räkneenhet i ekonomin.⁴ I ett mycket läsvärt tal av Nathanaël Benjamin på Bank of England gör han poängen att

³ Sveriges riksbank, 2022, [Vad är pengar och vilken roll har staten på betalmarknaden](https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/pov/artiklar/svenska/2022/221216/2022_2-vad-ar-pengar-och-vilken-roll-har-staten-pa-betalmarknaden.pdf): https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/pov/artiklar/svenska/2022/221216/2022_2-vad-ar-pengar-och-vilken-roll-har-staten-pa-betalmarknaden.pdf

⁴ Det förekommer viss variation i terminologin i den ekonomiska litteraturen. Funktionen som betalningsmedel benämns ibland *bytesmedel* och funktionen som räkneenhet *värdemätare*, utan att detta innebär någon väsentlig skillnad i sak.

merparten av det centralbanker gör på olika sätt syftar till att upprätthålla eller stärka pengarnas tre olika funktioner.⁵ Låt mig förklara.

Pengar är ett slags värdebevis och ska **fungera som värdebevarare**. Innehavaren kan välja att antingen använda pengarna för att konsumera i dag eller spara dem och konsumera vid ett senare tillfälle. För att vi alla ska ha förtroende för pengarna är det önskvärt att de behåller ett stabilt värde över tid. Det är ett huvudskäl till att de flesta centralbanker i dag har någon typ av prisstabilitetsmål. Riksbanken har till exempel ett inflationsmål som har gjort att kronans värde inte minskat kraftigt över tid genom att hålla den allmänna prisökningstakten lagom hög under de dryga 30 åren sedan det infördes. I länder med hög inflation slutar nämligen den inhemska valutan att fungera som värdebevarare, och den har historiskt då ofta ersatts med exempelvis amerikanska dollar eller förankrats mot guld.

Pengar ska **fungera som betalningsmedel** och vara allmänt accepterade som betalning när hushåll och företag köper och säljer varor och tjänster. Därför är pengar ofta knutna till ett visst land eller område, som den svenska kronan i Sverige eller euron i euroländerna. På Riksbanken arbetar vi för att betalningar ska vara säkra, effektiva och tillgängliga. En viktig del i det är att vi tillhandahåller ett system där banker kan göra stora betalningar i pengar utgivna av Riksbanken, så kallade centralbankspengar: RIX-systemet. Nästan alla betalningar som sker i samhället sker med hjälp av RIX.

Slutligen ska pengar **fungera som en räkneenhet** som används för att sätta priser på varor och tjänster. Alla priser på varor och tjänster i ett samhälle bör uttryckas i en gemensam enhet, så att det enkelt går att jämföra vad olika saker kostar. I Sverige uttrycker vi vanligtvis priser i svenska kronor. Men för att pengar ska fungera som räkneenhet måste en krona vara värd lika mycket oavsett i vilken bank den kronan finns och oavsett om banken är stabil eller inte. Det måste med andra ord finnas en enhetlighet hos pengar som man på engelska brukar kalla *singleness of money*. Alla former av pengar kan bytas in mot pengar utgivna av en centralbank som Riksbanken, det vill säga centralbankspengar. Det gör att Riksbanken fungerar som ett ankare i systemet. Jag återkommer till den viktiga frågan längre fram.

⁵ Bank of England, Nathanaël Benjamin, 2026, [It's all about the role of money](https://www.bankofengland.co.uk/speech/2026/july/nathanael-benjamin-speech-at-omfif):
<https://www.bankofengland.co.uk/speech/2026/july/nathanael-benjamin-speech-at-omfif>

Från vackra snäckor till ettor och nollor på kontot

Pengar har existerat i olika former under årtusenden men är faktiskt en radikal social innovation som möjliggör ekonomiskt utbyte mellan människor och främjar tillväxt och välbefinnande. Som den kände historikern Yuval Noah Harari uttrycker det:

”Pengar uppkom flera gånger och på många olika platser geografiskt och historiskt. Det behövdes egentligen ingen teknologisk utveckling. Det var i stället en mental revolution att skapa en intersubjektiv verklighet som existerar i människors gemensamma fantasi.”⁶

Det var alltså, som Harari påpekar, vår förmåga att skapa en gemensam föreställning om pengar som var den egentliga innovationen.

Genom historien har människor använt många olika föremål som pengar – allt från vackra snäckor och stora stenar till mynt av guld, silver och koppar. När tryckpressen kom i mitten av 1400-talet blev det möjligt att trycka papperspengar och därefter har den digitala revolutionen möjliggjort dagens pengar som nästan uteslutande består av digital information, ettor och nollor, som lagras och överförs elektroniskt.⁷ Pengar är i grunden ett system för informationsöverföring och det blir därför naturligt att människor har använt den mest effektiva tekniken som finns tillgänglig för det. Utvecklingen från stenmynt och sedlar till dagens digitala pengar har därför gått hand i hand med nya teknologiska framsteg.⁸

Förr i tiden låg pengars värde ofta i själva materialet. Ett kopparmynt hade exempelvis ett inneboende värde eftersom själva metallen var värdefull. Pengar var bokstavligen något av vikt. Så länge man kunde kontrollera och lita på myntets äkthet berodde värdet av det därför egentligen inte på någon utgivare eller mellanhand. Men med tiden blev det opraktiskt och tungt att basera hela ekonomin på ädelmetaller och mynt. I Riksbankshuset har vi till exempel ett kopparmynt från 1644 som väger 20 kilo.⁹ Nästa steg var en skuldsedel i form av ett anspråk på en viss mängd av en viss sorts metall. De första sedlarna representerade därför något konkret. När vi hade ett system med guldmyntfot

⁶ Yuval Noah Harari (2018), Money, s. 7: SD Books.

⁷ Sveriges riksbank, 2018, Penning- och valutapolitik 3, 2018: [Vad är pengar och vilken typ av pengar skulle en e-krona vara](https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/pov/svenska/2018/penning--och-valutapolitik-3-2018.pdf): <https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/pov/svenska/2018/penning--och-valutapolitik-3-2018.pdf>

⁸ I. Angeloni, D.Gros, 2025, Money in Crisis: The Return of Instability and the Myth of Digital Cash: Cambridge University Press

⁹ Sveriges riksbank, [Världens största mynt | Sveriges Riksbank](https://www.riksbank.se/sv/om-riksbanken/historia/historisk-tidslinje/1600-1699/varldens-storsta-mynt/), (hämtad 2026-09-08): <https://www.riksbank.se/sv/om-riksbanken/historia/historisk-tidslinje/1600-1699/varldens-storsta-mynt/>

mellan 1873 och 1931, med ett avbrott under första världskriget, kunde de till exempel lösas in mot en bestämd vikt av guld.¹⁰

I takt med handelns utveckling började banker och stater så småningom utveckla ett system där pengars värde, i stället för ett underliggande metallvärde, baserades på löften om framtiden och förtroende – för staten, för banksystemet och för ekonomin i stort. Ett sådant förtroende utgör grundpelaren för dagens pengar, som även kallas för fiatpengar. Ordet fiat är latin och betyder ungefär ”låt det bli gjort”. Fiatpengar har inget inneboende värde, utan får ett värde genom att de accepteras som betalningsmedel. De allra flesta valutor i dagens värld är fiatpengar och saknar koppling till exempelvis guld.¹¹

När man pratar om pengar tänker många fortfarande spontant på kontanter, och tidningsartiklar om pengar illustreras ofta med våra vackra sedlar och mynt. Men kontanter utgör en mycket liten, och dessutom ständigt minskande, andel av den totala penningmängden i Sverige: cirka 1,1 procent.¹² Den allra största delen av de pengar som är i omlopp är helt digitala och finns på hushållens och företagens bankkonton.

För att sammanfatta den historiska utvecklingen kan man säga att pengar har gått från att vara något fysiskt, tungt och handfast, med ett inneboende värde, till sedlar som inte har något materiellt värde i sig, till att i dag främst bestå av digital information. Ett annat sätt att uttrycka det är att pengars underliggande ”råvara” har gått från guld till förtroende. Vårt grundläggande uppdrag på Riksbanken är att värna och upprätthålla förtroendet för svenska pengar, genom att se till att vi har ett stabilt penningvärde och ett pålitligt och effektivt penningssystem.

För att verkligen förstå dagens penningssystem behöver vi också reda ut vilka typer av pengar som finns i dag och vem som skapar dem.

Det finns statliga pengar och privata pengar

Man kan dela upp dagens pengar i statligt utgivna pengar och privat utgivna reglerade pengar. Statligt utgivna pengar är det vi kallar centralbankspengar. Centralbanken är den enda myndigheten som kan skapa och ge ut statliga pengar.

¹⁰ Sveriges riksbank, [Historisk tidslinje](https://www.riksbank.se/sv/om-riksbanken/historia/historisk-tidslinje/#p-1900) (hämtad: 2026-09-08): <https://www.riksbank.se/sv/om-riksbanken/historia/historisk-tidslinje/#p-1900>, och Bank of England, 2025, [What is money?](https://www.bankofengland.co.uk/explainers/what-is-money): <https://www.bankofengland.co.uk/explainers/what-is-money>

¹¹ European central bank, [What is money?](https://www.ecb.europa.eu/ecb-and-you/explainers/tell-me-more/html/what_is_money.en.html), (hämtad 2026-09-08): https://www.ecb.europa.eu/ecb-and-you/explainers/tell-me-more/html/what_is_money.en.html

¹² Ekonomifakta, [Andelar sedlar och mynt i Sverige](https://www.ekonomifakta.se/sakomraden/finansiell-ekonomi/pengar/pengar_1218055.html), (hämtad 2026-09-08): https://www.ekonomifakta.se/sakomraden/finansiell-ekonomi/pengar/pengar_1218055.html

De består av kontanter och banksystemets reserver, som är de pengar privata banker har på sina konton i RIX-systemet hos oss i Riksbanken. Om riksdagen i framtiden beslutar att Riksbanken ska få ge ut en e-krona, skulle även den vara en form av centralbankspengar. Privat utgivna reglerade pengar kan vi i dag förenklat kalla för bankpengar. Det är främst de pengar som finns på hushållens och företagens bankkonton.

Många tror att privata banker lånar ut pengar som de själva har lånat in från centralbanken. Så fungerar det inte. Den absolut största delen av våra svenska kronor skapas i stället när bankerna ger ut lån till människor och företag. När någon tar ett bostadslån för att köpa en lägenhet skapas pengarna hos den privata banken i samband med utlåningen. De centralbankspengar som bankerna har på sina konton hos oss i RIX-systemet fungerar i stället som penningssystemets smörjmedel när pengar byter ägare mellan olika banker. Men det är viktigt att poängtera att bankerna också kan låna pengar av Riksbanken i olika situationer.

För att på djupet förstå hur pengar skapas behöver vi nu skilja på pengar, fordringar och skulder. En fysisk hundralapp från Riksbanken har ett värde som garanteras av Riksbanken. En sådan sedel är en form av fordran på Riksbanken, och därmed en del av Riksbankens skuld. I dagens system går sedeln inte att lösa in mot exempelvis guld, men Riksbanken garanterar ändå att den ska vara ett fungerande betalningsmedel. Sedeln behåller sitt värde på andra sätt, bland annat genom att den räknas som lagligt betalningsmedel, att det finns lagkrav på större banker att tillhandahålla uttag och insättning av kontanter samt att Riksbanken enligt lag ska se till att det finns tillräcklig tillgång till kontanter i hela landet. Genom att se till att kontanter kan distribueras, tas emot, sorteras och lösas in säkerställs att de kan användas i hela ekonomin.¹³ Därmed har hundralappen de tre funktioner vi beskrev ovan som värdebevarare, betalningsmedel och räkneenhet.

Det saldo du har på ditt bankkonto, det vill säga dina egna bankpengar, är enligt samma logik en fordran på din bank — alltså bankens skuld till dig. Det är i praktiken ett löfte om att du ska kunna använda det värdet när du behöver det för att köpa något.¹⁴

¹³ I kontantkedjan ingår insättning och uttag, transporter, sortering, uppräknings och lagring av kontanter. Kedjan börjar och slutar med Riksbanken som ger ut och löser in kontanter. Däremellan är det i huvudsak privata aktörer som banker, det bankägda företaget Bankomat och värdetransportbolaget Loomis Sverige AB som hanterar kontanterna. Mängden kontanter är efterfrågestyrd – Riksbanken tillgodoser det behov av kontanter som vi får information om från aktörerna i kontantkedjan.

¹⁴ Om pengar skapas genom att du tar ett bolån blir pengarna du får in på kontot bankens skuld till dig. På bankens tillgångssida registreras samtidigt ditt bolån som en av bankens tillgångar.

Skillnaden mellan kontanter och bankpengar är lite som skillnaden mellan att hålla en biobiljett i handen och att ha ett mejl där någon lovar att du ska få gå på bio senare. Båda fungerar normalt utmärkt, men de är inte exakt samma sak. Kontanter är, precis som den faktiska biljetten, ett fysiskt värdebevis du håller i men som du exempelvis också kan tappa och bli av med. Bankpengarna är ett tillgodohavande hos banken på samma sätt som mejlet är ett löfte. Båda bygger på att du litar på dem. Därför spelar det roll vem som gett dig det löftet. Centralbankspengar som kontanter är säkrare än bankpengar just därför att de är en fordran på centralbanken. Centralbanken kan nämligen inte gå i konkurs utan kommer alltid att kunna skapa nya pengar för att reglera sin skuld. Banker kan däremot gå i konkurs, vilket innebär att bankkundernas fordringar, det vill säga deras bankpengar, riskerar att gå förlorad.¹⁵ Därför är kontanter säkrare former av pengar än pengar på bankkonton. Det gäller även de centralbankspengar som bankerna har på sina konton i RIX.

I goda tider reflekterar vi sällan över skillnaden mellan olika former av pengar eftersom systemet bygger på förtroende. Men vid finansiell oro eller finanskriser blir det tydligt att centralbankspengar ses som extra säkra. Om en privat bank hamnar i kris kan bankens kunder bli osäkra på om banken kommer att kunna betala ut sin skuld till dem. Historien är därför full av uttagsanstormningar, så kallade *bank runs*, där oro för att banken inte kommer att klara av att leverera på sina åtaganden leder till att många bankkunder snabbt försöker ta ut sina pengar samtidigt.

Just detta blir särskilt intressant när nya former av pengar växer fram, både i form av digitala centralbankspengar och privata lösningar. Det aktualiserar nämligen frågan om vad som egentligen gör pengar säkra och tillförlitliga. I grunden handlar det om förtroende – för utgivaren, för att värdet ska bevaras och för att pengarna faktiskt accepteras av andra. Men nya former av pengar, ny teknik och nya utgivare kan göra att vi behöver hitta nya sätt att upprätthålla det förtroendet.

Hur framtidens digitala pengar ska fördelas mellan det offentliga och det privata är en fråga som centralbanker diskuterat intensivt på senare år. Bland de privata initiativen är den mest uppmärksammade kryptotillgången troligen *bitcoin*. Jag vill dock inte ägna någon större uppmärksamhet åt bitcoin i detta tal eftersom de faktiskt inte kan klassas som pengar enligt något av de tre kriterierna ovan. I stället vill jag kort lyfta fram *stablecoins* som har fått stor uppmärksamhet de senaste åren.

¹⁵ Den svenska insättningsgarantin innebär att staten ersätter sparare med upp till 1 150 000 kronor per person och institut, om banken eller institutet där de hade sitt sparande går i konkurs. Det är ett sätt för att stärka förtroendet för bankpengar i tider av osäkerhet (exempelvis en bankkris).

Stablecoin är en typ av kryptotillgång som ska hålla ett fast värde mot en valuta, som dollar eller kronor.¹⁶ Därmed fungerar de för betalningar, och kan också fungera som värdebevarare och räkneenhet. Att stablecoins fått så mycket uppmärksamhet beror på att de bygger på en teknik som möjliggör snabbare och mer automatiserade betalningar, framför allt över landsgränser. Samtidigt kan många stablecoins i dag inte heller fullt ut kallas pengar. Till exempel är de svåra att använda som betalningsmedel i vardagen. De kan heller inte alltid lösas in till ett fast värde mot den valuta de är kopplade till. Det innebär att de hittills i praktiken fungerar mer som finansiella tillgångar än som pengar, precis som andra kryptotillgångar.¹⁷ De är dock i regel mer stabila och används ofta för att köpa och sälja exempelvis bitcoin. Marknaden domineras än så länge helt av stablecoins kopplade till amerikanska dollar, som tether (USDT) och USD coin (USDC). Närmare 98 procent av den totala mängden utgivna stablecoins hade dollarkoppling i början av 2026.¹⁸ Det bidrar naturligtvis till att de än så länge inte är särskilt användbara i Sverige.

Hur skapas pengar?

För att förstå skillnaden mellan olika former av pengar kan man studera hur de skapas. Det kan förenklat sammanfattas så här:

- Centralbankspengar skapas när bankerna får nya reserver på sina konton i centralbanken. Det sker exempelvis när centralbanken köper finansiella tillgångar av bankerna, som obligationer, eller ger lån till bankerna.¹⁹²⁰
- Privata pengar skapas när bankerna beviljar lån till hushåll och företag.

Våra pengar handlar i grunden därför om balansräkningar, där tillgångar och skulder är spegelbilder av varandra. Förståeligt nog, tycker inte alla att den här typen av ekonomisk redovisning är det mest spännande. Men vi behöver fördjupa

¹⁶ Alla stablecoins har inte lyckats upprätthålla ett stabilt värde. Ett exempel är TerraUSD (UST), en stablecoin som förlorade sin koppling till den amerikanska dollarn i maj 2022 och kollapsade, vilket ledde till betydande förluster för investerare. Sveriges riksbank, 2022, [FÖRDJUPNING – Kryptotillgångar och deras påverkan på finansiell stabilitet](https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/fsr/fordjupningar/svenska/2022/220524/kryptotillgangar-och-deras-paverkan-pa-finansiell-stabilitet-fordjupning-i-finansiell-stabilitetsrapport-2022_1.pdf):

https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/fsr/fordjupningar/svenska/2022/220524/kryptotillgangar-och-deras-paverkan-pa-finansiell-stabilitet-fordjupning-i-finansiell-stabilitetsrapport-2022_1.pdf

¹⁷ Bank for International Settlements (BIS), 2026, Anchoring trust in money: innovation beyond stablecoins: <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2026e3.htm>

¹⁸ Bank for International Settlements (BIS), Aldasoro, Frost och ITO, 2026, [The impact of stablecoins on the international monetary and financial system](https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap170.htm): <https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap170.htm>

¹⁹ När Riksbanken ger ut kontanter skapas i normalfallet inga nya pengar i ekonomin. Detta eftersom kontanterna betalas av bankernas reserver i Riksbanken. En form av centralbankspengar (bankernas reserver) byts mot en annan (kontanter). Det innebär att Riksbankens skuld till bankerna förblir lika stor.

²⁰ Det centrala betalningssystemet där centralbankens digitala pengar är i omlopp mellan bankerna och centralbanken är ett slutet system. Det innebär att om centralbanken ökar utlåningen kommer inlåningen öka lika mycket.

oss i det för att förstå hur pengar skapas, används och i slutändan också försvinner ur ekonomin.

För att illustrera hur pengar skapas i banksystemet kan vi ta ett enkelt exempel. Anta att Alice lånar 50 kronor av sin bank, Bank A. När lånet beviljas sätts pengarna direkt in på Alices konto i banken. I samband med det skapas nya pengar i ekonomin, i form av det vi kallar bankpengar. Bankens balansräkning växer, eftersom banken både får en ny tillgång (lånet till Alice) och en ny skuld (insättningen på Alices konto). Samtidigt förändras även Alices ekonomi: Hon får en skuld till banken på 50 kronor, men också en tillgång i form av 50 kronor på sitt konto. Genom att lånet betalats ut har penningmängden i samhället ökat med 50 kronor – pengar som inte existerade innan lånet skapades.

Om vi sedan tittar på vad som händer när Alice använder pengarna, kan vi först tänka oss att hon köper en soffa av Adam som har konto i samma bank. Då flyttas pengarna bara mellan olika konton i banken, och bankens skuld byter ägare. Den totala penningmängden förändras däremot inte – pengarna, eller fordringarna på banken, byter bara ägare från Alice till Adam.

Vi kan också anta att Alice köper en soffa av Benjamin, som har sitt konto i en annan bank, Bank B. I det fallet kan Bank A inte längre göra betalningen genom att bara flytta pengar mellan konton inom banken. I stället krävs en överföring mellan bankerna.

Det är här Riksbanken kommer in i bilden, eftersom vi fungerar som bankernas bank. Alla svenska banker har konton, direkt eller via ombudsbanker, hos Riksbanken i vårt system RIX, och dessa konton använder bankerna för att göra betalningar till och från varandra.

När Alice betalar 50 kronor för soffan tar Bank A bort motsvarande belopp från hennes konto. Samtidigt instruerar Bank A Riksbanken att föra över 50 kronor från Bank A:s konto i Riksbanken till Bank B:s konto. När överföringen har skett kan Bank B sätta in 50 kronor på Benjamins konto. Vid en swishbetalning sker det direkt och vid en banköverföring tar det en arbetsdag.

För Alice innebär det att pengarna på hennes konto minskar, men hennes skuld till banken är oförändrad. För Bank A finns tillgången kvar i form av lånet till Alice, men bankens skuld till Alice försvinner när hennes konto töms. Samtidigt minskar Bank A:s tillgångar i Riksbanken, eftersom den har fört över pengar till Bank B.

För Bank B innebär transaktionen att banken får en större tillgång när bankens saldo hos Riksbanken ökar. Samtidigt ökar bankens skuld till Benjamin, eftersom hans konto krediteras med 50 kronor.

Det här kan sammanfattas som att Alices fordran på Bank A ersätts av Benjamins fordran på Bank B. Samtidigt flyttas centralbankspengar från Bank A till Bank B. Men den totala penningmängden är oförändrad – det finns fortfarande 50 kronor i banksystemet som skapades genom Alices lån – och mängden centralbankspengar är också oförändrad. Det som har förändrats är i stället vem som har pengarna och därmed fordringarna.

Slutligen är det dags att se vad som händer när Alice betalar tillbaka sitt lån. Vi antar att hon efter ett år amorterar halva lånet, alltså 25 kronor, med pengar som hon har tjänat ihop och som redan finns på hennes konto i Bank A. När hon betalar av lånet minskar hennes skuld till banken med 25 kronor. Samtidigt minskar bankens tillgångar med samma belopp, eftersom lånet till Alice nu är mindre.

Eftersom Alice betalar med pengar från sitt bankkonto minskar också hennes kontobehållning med 25 kronor. Det innebär att bankens skuld till Alice minskar lika mycket. Då blir bankens balansräkning mindre – den krymper på både tillgångs- och skuldsidan.

En viktig poäng är att mängden pengar i ekonomin minskar när lån betalas tillbaka. 25 kronor av Alice ursprungliga lån på 50 kronor tas bort ur ekonomin när Alice amorterar. De pengarna förs alltså inte vidare till någon annan, utan upphör att existera.

Det låter säkert underligt att pengar skapas och försvinner utan vidare. Det är lätt att felaktigt dra slutsatsen att banker skapar pengar helt ur tomma intet. Det ser ju ut så i vårt exempel.

Pengar är inte längre knutna till guld, silver eller något annat värdefullt, så vad är det då som ligger bakom och garanterar deras värde?

Jo, i grunden finns det en koppling till den "riktiga" ekonomin. När människor tar lån skapas pengar. Men lånet ska ju betalas tillbaka, och beviljas bara efter att banken gjort en omfattande kreditprövning. De "riktiga" pengarna i det här scenariot är låntagarens framtida inkomst.²¹ Tanken med lån är ju att man kan använda de inkomster man förväntar sig att få i framtiden redan i dag, mot att betala en avgift i form av ränta. Det löser ett problem med att inkomster och utgifter ofta uppstår vid olika tidpunkter. Man kan behöva pengar i dag, men

²¹ En stor del av banklånen sker genom att någon form av säkerhet lämnas ifall låntagarens betalningsförmåga inte räcker till. Mycket av pengaskapandet kan därför sägas vara grundat i reala tillgångar. För hushållen handlar det exempelvis ofta om att bostäder fungerar som en säkerhet.

inkomsterna kommer först senare. Banklån gör det möjligt att överbrygga den tidsskillnaden genom att flytta köpkraft från framtid till nutid.

Trots att pengar alltså inte skapas ur luft kan det självfallet byggas upp bubblor som gör att lån ges och pengar skapas alltför lättvindigt. Vi har sett det i situationer när börsen eller fastighetsmarknaden rusar uppåt för att sedan krascha. I sådana lägen beror det främst på att bankerna ger lån på för svaga grunder och är alltför optimistisk om låntagarens framtida inkomster och återbetalningsförmåga. Det innebär att pengar skapas utan att det finns något fundamentalt värde som ligger till grund för det.

Om det lånas ut stora mängder pengar till människor och företag ökar deras möjligheter att både konsumera och investera. Men om ekonomin inte kan producera varor och tjänster för att möta den efterfrågan stiger priserna. Det gör att pengarna minskar i värde – vi får högre inflation. Här blir det tydligt varför Riksbanken arbetar för att hålla inflationen låg och stabil. Riksbankens styrränta bestämmer räntorna på vår in- och utlåning till bankerna, och därmed bankernas villkor och deras in- och utlåningsräntor till hushåll och företag. Om det uppstår för hög inflation eller risk för en överhettad ekonomi höjer vi i direktionen styrräntan. En räntehöjning har, bland annat, effekten att den totala utlåningen och därmed mängden bankpengar i ekonomin blir något lägre. Om vi lyckas hålla priserna stabila är det inget problem om bankerna ökar sin utlåning. Men om priserna ökar snabbt för att bankerna har lånat ut stora volymer pengar, ja, då kan man faktiskt säga att pengarna i någon mån skapas ur luft, eller snarare blir till luft, eftersom de bara leder till högre priser och urholkar köpkraften.

De osynliga mekanismerna bakom pengars värde

Pengar måste alltså kunna växlas mellan olika former och utgivare utan att tappa värde, när man till exempel sätter in kontanter på ett konto eller flyttar pengar mellan konton i olika banker. Det fungerar normalt smidigt och automatiskt utan att den som gör transaktionen tänker på det.

Det som inte märks så tydligt när Bank A-kronor på Alices konto omvandlas till Bank B-kronor på Benjamins konto är att det sker med hjälp av Riksbankens system RIX. Utan RIX hade det inte gått att omedelbart omvandla Bank A-kronor till Bank B-kronor. Genom att se till att bankerna alltid har tillgång till centralbankspengar bidrar vi till att betalningssystemet fungerar smidigt och är säkert för dem som använder det. Det som händer under ytan märks aldrig för dem som gör betalningarna, men RIX-systemet är helt avgörande för att penningssystemet i Sverige ska fungera.

Riksbanken stöttar även banksystemet på andra sätt. Bankerna kan exempelvis placera pengar hos Riksbanken mot ränta. Bankerna kan också låna av Riksbanken och vi kan erbjuda dem nödkrediter om de får likviditetsproblem. Men för att betalningssystemet ska fungera smidigt krävs mer. Banker lyder under omfattande EU-reglering, nationell reglering och tillsyn från Finansinspektionen. Det finns till exempel kapitaltäckningskrav för att värna finansiell stabilitet och undvika att banker går i konkurs. Riksgäldens insättningsgaranti utgör också ett finansiellt skyddsnät för enskilda bankkunder.²² Hela detta system säkerställer, tillsammans med Riksbankens verksamhet, att en krona i en bank alltid går att betala med och byta mot en annan krona.

Vi tar ofta för givet att exempelvis Nordea-kronor är exakt lika mycket värda som Swedbank-kronor, men det är faktiskt ingen självklarhet. Riksbanken och andra statliga och privata aktörer arbetar aktivt för att den principen alltid ska upprätthållas. I historien finns dock flera exempel på problem som uppstått när pengar inte haft ett enhetligt värde. Därför ska vi nu först förflytta oss till 1700-talets Sverige och sedan till 1800-talets USA.

Sverige på 1700-talet – statliga pengar med olika värde

År 1789 skapades Riksgäldskontoret i Sverige, främst för att finansiera svenska statens krig.²³ Riksgäldskontoret tog upp lån åt staten genom att ge ut obligationer och skuldsedlar. De började efterhand användas som pengar. Samtidigt fanns också Riksbanken, som redan gav ut sedlar som var kopplade till silver – så kallade riksdaler banco. Sverige hade därmed i praktiken två olika valutor:

- riksdaler riksgälds som utgjorde en fordran på Riksgäldskontoret
- riksdaler banco som var en stabil valuta knuten till silver.

Problemet var att människor började värdera pengarna olika. Bancosedlarna som gavs ut av Riksbanken ansågs säkrare, medan riksgäldssedlarna tappade i värde. Den dåvarande kungen Gustav III försökte stärka riksgäldssedlarnas ställning genom att besluta att lån som tagits i bancosedlar skulle kunna återbetalas i riksgäldssedlar. Men då gjorde långivarna stora förluster, eftersom de fick tillbaka pengar som var mindre värda än de pengar de hade lånat ut.

²²G20, 2025, [The Past and Future of Money](https://group30.org/images/uploads/publications/G30_Future-of-Money_RPT_Final.pdf), s.9:
https://group30.org/images/uploads/publications/G30_Future-of-Money_RPT_Final.pdf

²³ Sveriges riksbank, "[Anckarström skjuter kungen](https://www.riksbank.se/sv/om-riksbanken/historia/historisk-tidslinje/1700-1799/anchorstrom-skjuter-kungen/)", (hämtad 2026-09-08): <https://www.riksbank.se/sv/om-riksbanken/historia/historisk-tidslinje/1700-1799/anchorstrom-skjuter-kungen/>

Ihop med den förda penningpolitiken bidrog det här till att missnöjet mot kungen växte. Johan Anckarström, som senare skulle mörda Gustav III, tillhörde en av de grupper som drabbades ekonomiskt av dessa beslut.

Det här exemplet visar hur problem uppstår när människor inte längre litar på pengarnas värde. När olika former av pengar värderas olika uppstår osäkerhet, konflikter och misstro i ekonomin. Det var egentligen först genom den skandinaviska myntunionen 1873, när kronan ersatte riksdalern, som vi fick en verklig enhetlighet för pengar i Sverige, eftersom mynten då kunde växlas in mot guld.²⁴ Till slut fick Riksbanken 1904 även monopol på att ge ut sedlar i Sverige.

USA på 1800-talet – rabatt på privata bankers pengar

Ett liknande problem uppstod i USA under 1800-talet. Landet saknade då både en stark centralbank och en enhetlig nationell valuta. Många privata banker gav ut egna sedlar men deras värde berodde i princip på hur mycket människor litade på banken bakom dem.^{25 26} En sedel från en stabil bank kunde accepteras till fullt värde medan en sedel från en osäker bank kunde handlas med rabatt, eftersom den riskerade att bli värdelös om banken gick i konkurs.

Det här gjorde betalningar komplicerade. Handlare tvingades ha särskilda handböcker för att bedöma hur mycket olika sedlar var värda. Exempelvis kunde en tiodollarssedel utgiven i en delstat vara värd 9,90 dollar i en annan delstat och 9,40 dollar i en tredje.

År 1864 avskaffades delstatsbankernas rätt att fritt ge ut sedlar, och många av dem tvingades slå igen. Samtidigt skapades en ny kategori av banker, *national banks*. De var fortfarande privatägda men fick bara ge ut sedlar som backades upp av federala statsobligationer, som var statliga och riskfria. Det lagkravet gjorde sedlarna lika mycket värda i alla delstater. Det gjorde också staten till garant för ett säkert betalsystem, även om det inte fanns någon centralbank i USA förrän drygt 50 år senare.

Det amerikanska exemplet visar varför moderna ekonomier gradvis utvecklade centralbanker, sedelmonopol, gemensamma valutor, bankreglering och

²⁴ Sveriges riksbank, 2022, [Vad är pengar och vilken roll har staten på betalmarknaden](https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/pov/artiklar/svenska/2022/221216/2022_2-vad-ar-pengar-och-vilken-roll-har-staten-pa-betalmarknaden.pdf): https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/pov/artiklar/svenska/2022/221216/2022_2-vad-ar-pengar-och-vilken-roll-har-staten-pa-betalmarknaden.pdf

²⁵ Sveriges riksbank, 2018, [Varför fick Riksbanken sedelmonopol?](https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/pov/artiklar/svenska/2018/181105/20183-varfor-fick-riksbanken-sedelmonopol.pdf): <https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/pov/artiklar/svenska/2018/181105/20183-varfor-fick-riksbanken-sedelmonopol.pdf>

²⁶ Gorton and Zhang, 2021, [Taming Wildcat stablecoins](https://lawreview.uchicago.edu/sites/default/files/2023-04/03_Zhang%20%26%20Gorton_ART_Final.pdf), s. 939-949. https://lawreview.uchicago.edu/sites/default/files/2023-04/03_Zhang%20%26%20Gorton_ART_Final.pdf

insättningsgarantier. Syftet var att göra pengar mer standardiserade så att vanliga människor slapp bedöma kvaliteten på varje sedel själva.

Frågan om förtroende återkommer alltid

Exemplen från 1700-talets Sverige och 1800-talets USA leder till en viktig slutsats: det är avgörande att alla litar på att pengar har samma värde i hela samhället och för alla.

Som jag nämnde tidigare har pengars värde historiskt sett ofta varit kopplat till något fysiskt, som silver eller guld, vilket bidrog till att människor hade större förtroende för dem. Men under 1900-talet försvann successivt de kopplingarna. Då blev det ännu viktigare att det fanns institutioner som kunde upprätthålla förtroendet för pengarnas värde. Därför måste det också finnas ett förtroende för att centralbanken och andra viktiga aktörer inför väl avvägda regler och säkerställer att systemet fungerar.

Det finns en traditionell föreställning om att människor, innan pengar fanns, levde i rena bytesekonomier, där man helt enkelt bytte varor direkt med varandra. Men i modern forskning anses den bilden numera vara alltför förenklad.²⁷ Människor tycks tidigt, utöver pengar i form av ädelmetaller, ha använt krediter, löften och skulder – alltså genomfört transaktioner baserade på förtroende. Pengar verkar ha utvecklats som ett slags kollektivt minne eller en gemensam loggbok över ekonomiska interaktioner som gjorde skulder enklare att mäta, överföra och reglera.

Såväl byteshandel som användningen av guld och silver i ekonomiska transaktioner tycks ha varit vanligare när parterna litade mindre på varandra, till exempel i interaktioner mellan olika grupper och samhällen. Om man till exempel tänker på det enorma kopparmyntet som jag nämnde att vi har på Riksbanken, är den typen av mynt mindre praktiska, men också mindre riskfyllda eftersom de inte kräver samma grad av förtroende.

För många är pengar inte längre något fysiskt som hålls i handen, utan en siffra på ett konto eller en snabb överföring i mobilen. Våra nya betalsätt och den minskade kontantanvändningen har väckt nya frågor om pengars enhetlighet. Ni som har tonåringar känner säkert igen att en swishbetalning på 450 kronor ofta är mer uppskattad än en femhundrakronorssedel, även om den bristande

²⁷ Graeber, D. 2011, Debt: The first 5000 years: Melville House.

enhetligheten mellan Swishkronan och kontantkronan beror mer på praktiska skäl än på bristande tillit.

Användandet av kontanter har minskat snabbt i Sverige, men att de finns kvar är viktigt både för att betalningar ska vara tillgängliga och för att samhället ska kunna stå emot störningar i betalningssystemet. Riksbanken har därför drivit på för ett antal nya regleringar för att värna möjligheten att använda kontanter. Sedan 2021 är större banker skyldiga att erbjuda kontantuttag och insättning av dagskassor i betryggande utsträckning i hela Sverige. Sedan den 1 juli i år måste livsmedelsbutiker och apotek acceptera kontanter och de större bankerna måste, från samma datum, erbjuda lämpliga tjänster för dags- och växelkassor åt företag som tar emot kontanter.

Vi har tidigare i år också gått ut med en rekommendation om att alla bör ha kontanter i blandade valörer hemma. Som riktmärke har vi sagt att varje hushåll bör ha 1 000 kronor i kontanter per vuxen hemma, men även ett lägre belopp kan stärka beredskapen.

Frågan om kontanternas roll är nära kopplad till avvägningen mellan att betalningssystemet ska vara säkert men också, effektivt och tillgängligt. Betalningssystemet utvecklas snabbt och nya former av betalningar, såsom digitala centralbanksvalutor och stablecoins, skapar både möjligheter och utmaningar. Hur framtidens betalningar kan och bör se ut är en viktig och komplex fråga som vi får spara till ett annat seminarium.

Avslutning

Pengarnas långa och färgstarka historia rymmer en fascinerande utveckling från ädelmetaller till skuldsedlar, kreditsystem och dagens digitala pengar på våra bankkonton. Om vi ser in i framtiden rymmer den möjligen både digitala centralbanksvalutor och pengar som, likt stablecoins, kan möjliggöra snabbare och mer automatiserade betalningar, särskilt mellan länder. Precis som i forna tider bygger våra pengar i dag ytterst på brett accepterade regler och en stark tillit till systemet bakom dem.

Däri ligger också Riksbankens viktiga roll: att upprätthålla förtroendet för den svenska kronan och säkerställa att pengarna vi använder går att växla mot varandra, är säkra att använda och att inflation inte urholkar deras värde över tid.

I mer än 350 år har Riksbanken arbetat för att vårt penningssystem ska fungera. Samhället förändras, tekniken utvecklas och nya sätt att betala växer fram. Omvärlden kan vara stabil eller som nu präglad av geopolitisk oro. Men vårt

ansvar förblir detsamma – att skapa trygghet och stabilitet i vårt penningssystem och därmed i hela samhällsekonomin, både för nuvarande och kommande generationer.

Tack för att ni lyssnade.